

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора Джафарової Марини Вячеславівни на дисертацію Уса Михайла Вячеславовича «Адвокат в провадженні у справах щодо оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів», яка подана на захист до разової спеціалізованої вченої ради у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми

Одним із дієвих і надзвичайно важливих правових засобів забезпечення, охорони та захисту прав і свобод людини і громадянина, з часів утвердження незалежної української держави, був і залишається інститут правової допомоги. Його функціональне призначення важко переоцінити, адже будь-яка демократична країна світу розглядає та закріплює таке право не лише як одне з невід'ємних та основоположних, але й як надійну гарантію реалізації всіх інших правових можливостей будь-якої особи. Чільне місце у правозахисній системі займає такий соціально-правовий інститут, як адвокатура, основним призначенням якого є здійснення і надання кваліфікованої правової допомоги широким верствам населення, захист їх прав, свобод та інтересів.

Варто відмітити, що новою ерою в адвокатській діяльності стало започаткування та функціонування системи адміністративних судів із прийняттям у 2005 році Кодексу адміністративного судочинства України. Для осіб, які мали статус адвоката і право на здійснення адвокатської діяльності, це означало можливість їх участі в якості представників у розгляді та вирішенні публічно-правових спорів.

Окрім того, кардинальна модернізація вітчизняної судової системи, яка розпочалася з травня 2016 року, з урахуванням досягнень сучасних європейських стандартів та правил судочинства в частині захисту прав людини з посиленням на вдосконалення механізму судового захисту, також вплинули на процесуальний порядок здійснення професійного

представництва в адміністративному судочинстві. Як бачимо, глибока і структурна модернізація вітчизняної судової системи, посилення ролі адвокатської діяльності в питаннях здійснення професійного представництва з метою надання професійної правової допомоги, динамічне впровадження європейських норм та стандартів у вітчизняне спеціальне та процесуальне законодавство надають науковим дослідженням у сфері реалізації права на правову допомогу особливої актуальності та суспільної значимості.

Без перебільшення, останнім часом з'являється досить багато теоретичних та прикладних розробок у галузі адміністративного судочинства, присвячені його правовим інститутам, структурі, природі адміністративно-процесуальних правовідносин. Однак, що стосується безпосередньо дослідження питань організації та правового регулювання представницької функції адвоката в адміністративному судочинстві, то вважати їх достатньо вивченими у практичному і теоретично-методологічному аспекті не маємо достатніх підстав. Зважаючи на викладене, дисертація роботи «Адвокат в провадженні у справах щодо оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів», автором якої є М.В. Ус, на сьогодні виявляється вельми актуальною, а проведене дисертантом дослідження, безумовно, можна визнати своєчасним і корисним як для науково-дослідної сфери, так і для правозастосовчої діяльності.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна

Належний ступінь обґрунтованості й достовірності результатів дослідження зумовлено досить раціональною та внутрішньо узгодженою структурою дисертаційного дослідження. Його зміст складається зі вступу, трьох розділів, які поєднують вісім підрозділів, висновків, списку використаної літератури та додатків.

Мета дисертаційної роботи «Адвокат в провадженні у справах щодо оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів» полягає у ґрунтовному та всебічному дослідженні участі адвоката в провадженні у

справах щодо оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів, з'ясуванні сутності, змісту й особливостей правового статусу адвоката як учасника адміністративного провадження у вказаних справах, а також надання низки наукових пропозицій, спрямованих на вдосконалення національного законодавства, яке регламентує діяльність адвокатів в Україні.

Відповідно до визначеної мети дисертації, автором окреслено завдання дослідження, які дають можливість представити спрямованість наукового пошуку на підсумковий і проміжні результати та послідовність їх отримання.

Об'єктом дослідження обрано суспільні відносини, які виникають у процесі здійснення адвокатської діяльності у провадженні у справах щодо оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів.

Предметом дослідження є участь адвоката в провадженні у справах щодо оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів.

На думку опонента, дослідником оптимально підбрано загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання (діалектичний, логіко-семантичний, порівняльно-правовий, історико-правовий, структурно-функціональний, компаративний, формально-логічний, статистичний, узагальнення, синтезу, аналізу та прогнозування). Їх застосування дозволило забезпечити комплексне виконання поставлених завдань, виробити обгрунтовані рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративно-процесуального законодавства в напрямку ефективного врегулювання діяльності адвоката в провадженні у справах щодо оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів в адміністративному судочинстві.

Беззаперечною перевагою роботи є використання достатнього обсягу наукових праць фахівців у галузі загальної теорії держави і права, адміністративного права і процесу, інших галузевих правових наук. Нормативною основою дослідження стали Конституція України, кодифіковані акти, інші чинні законодавчі та нормативно-правові акти, положеннями яких, прямо чи опосередковано, визначають адміністративно-

правовий статус адвоката в Україні. Інформаційною й емпіричною основою дослідження є узагальнення практики діяльності судових органів, довідкові видання, статистичні матеріали, а також власний практичний досвід роботи адвоката.

Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах комплексної цільової програми «Конституційно-правова проблема забезпечення верховенства права у формуванні механізму публічної влади в Україні» (номер реєстрації 01111u000966). Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого 23 листопада 2018 року (протокол № 5).

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів

Наукова новизна одержаних результатів дисертації полягає в тому, що робота є однією з перших спроб комплексно, із використанням сучасних методів пізнання та з урахуванням новітніх досягнень правової науки визначити особливості діяльності адвоката у провадженні у справах щодо оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів, що дозволило обґрунтувати низку нових положень, надати практичні рекомендації з досліджуваних питань. Позитивними характеристиками дослідження, пов'язаними із його новизною і практичною значущістю, є наступні:

- вперше запропоновано авторське поняття «діяльність адвоката в провадженні у справах щодо оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів»;

- удосконалено обґрунтування наукових підходів, в яких пояснюється суть, мета і значення діяльності адвоката у провадженні у справах щодо оскарження як нормативно-правових, так й індивідуальних актів, та вбачається за доцільне відмежувати останню в нормативному й індивідуальному регулюванні;

- набули подальшого розвитку положення щодо внесення змін і доповнень до законодавства, нормами якого регламентується інститут процесуального представництва в адміністративному судочинстві.

Логічним виглядає першочергове дослідження теоретико-методологічних засад діяльності адвоката у провадженні щодо оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів (Розділ I дисертації). У цьому контексті складно не погодитись з автором у тому, що відмінності, які регулюють процедуру оскарження нормативно-правових актів та процедуру оскарження актів індивідуальної дії є важливими в даному дослідженні. Так, порівнюючи норми, які врегульовують процедуру оскарження нормативно-правових актів з процедурою оскарження актів індивідуальної дії (стор. 36-45), дисертант вказує на існуючі відмінності в підсудності й порядку вирішення відповідних спорів, а включення до національного законодавства положень, в яких закріплюється низка нових засад, дотримання яких є необхідним при прийнятті адміністративних актів є, на його думку, наближенням до європейських стандартів.

Про широту використаного наукового матеріалу свідчить дослідження автором поняття, ознак та видів нормативно-правових актів (стор. 53-58), а також особливостей порядку їх оскарження в адміністративному судочинстві (стор. 59-67).

Достатньо увагу також приділено визначенню змісту адвокатської діяльності у провадженні у справах щодо оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів і переконливо доведено, що правову основу діяльності адвоката в адміністративному судочинстві складає сукупність законодавчих та нормативно-правових актів, які регулюють порядок організації адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні, а також норми Кодексу адміністративного судочинства України (стор. 87-97).

Варто відзначити цінність другого розділу дисертації, в якому детальному аналізу піддана юридична природа діяльності адвоката в провадженні у справах щодо оскарження індивідуальних та нормативно-

правових актів. Викликає певний теоретичний і практичний інтерес встановлені та розподілені на групи повноваження адвоката у провадженні щодо оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів, а саме: 1) загальні права й обов'язки, якими наділені всі учасники справи; 2) основні права й обов'язки представників в адміністративних справах; 3) професійні права й обов'язки адвокатів (стор. 101 дисертації). Автором наголошено на тому, що в адміністративному судочинстві правовий статус адвоката, з урахуванням встановлених обмежень, визначає низку структурних елементів: права та обов'язки, які покладаються (доручаються) заінтересованими сторонами, а також права та обов'язки адвоката як власного представника. Взаємозв'язок між цими елементами проявляється в тому, що «закон встановлює конкретний перелік прав захисника, повне і правильне здійснення яких забезпечує безперешкодну діяльність з виконання його обов'язків» (стор. 110).

Важливою та своєчасною представляється пропозиція дисертанта щодо участі адвоката в провадженні у справах з оскарження індивідуальних та нормативно-правових актів під час підготовки справи до розгляду. Зокрема, автор зауважує, що на цьому етапі адвокату слід провести бесіду з позивачем для з'ясування фактичних обставин справи; з'ясувати: чи були ті або інші рішення, дії чи бездіяльність прийняті (вчинені) при виконанні владних управлінських функцій; детально опрацювати матеріали, надані клієнтом; дати правову оцінку проблемі та визначити тактику ведення справи. Особливої уваги також потребує з'ясування доведеності факту порушення нормативно-правовим актом суб'єктивних прав, свобод чи інтересів позивача. У зв'язку з цим важливо відзначити два моменти. По-перше, порушення має бути вчинене з боку суб'єкта владних повноважень, і, по-друге, факт порушення прав, свобод чи інтересів, у разі дії чинного нормативно-правового акта, може мати триваючий характер. Крім того, з огляду на те, що чинний нормативно-правовий акт може зумовлювати триваюче порушення суб'єктивних прав, свобод чи інтересів, то строк

звернення до адміністративного суду за захистом прав, свобод та інтересів особи слід розраховувати, виходячи з усього часу його чинності (тривалості дії) (стор. 127-135).

Завершальний підсумковий етап роботи передбачав дослідження юридичних гарантій забезпечення законності при наданні правничої допомоги адвокатом. Як наслідок, запропоновано пропозиції та рекомендації щодо покращення практики застосування окремих положень адміністративно-процесуального законодавства, які регламентують адвокатську діяльність в адміністративному судочинстві України (стор. 160-161).

Висновкова частина роботи містить узагальнення і висвітлення основних результатів дослідження. Висновок, зроблений дисертантом, є об'єктивним, чітким, належним чином аргументованим (стор. 176-181).

Академічна доброчесність.

Під час вивчення тексту дисертаційного дослідження та наукових праць М.В. Уса фактів порушення академічної доброчесності встановлено не було, саме тому представлена на рецензування дисертація є оригінальним науковим дослідженням.

Достовірність одержаних результатів дисертації.

Прикладний аспект дисертаційного дослідження пов'язаний з можливістю практичного використання вироблених в роботі пропозицій як у законодавчому процесі, так і в діяльності адвокатів. Результати дослідження можуть також бути використано в подальших наукових розробках цієї проблематики. У цілому дисертаційна робота позначається високим рівнем методологічної, професійно-юридичної та науково-естетичної культури виконання.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації:

1. На стор. 32 дисертації автор зауважує, що термін «індивідуальний акт управління», який застосовується в національному законодавстві, не зовсім відповідає міжнародним стандартам, оскільки в законодавстві

більшості країн Європейського Союзу використовується інша категорія – «адміністративний акт». Разом із тим, наявність власної позиції з приводу більш прийняттого формулювання зазначеного терміну зробили б положення та здобутки підрозділу 1.1 набагато кориснішими як в практичному, так і в теоретичному аспектах.

2. Дисертант акцентує увагу на тому, що національне законодавство не містить конкретних положень, які б уточнювали характер і компетенцію суб'єктів, які мають право на надання юридичної допомоги (стор. 74). Як вбачається, було б логічним і правильним, з огляду на важливість даного питання, названих суб'єктів окреслити та стисло охарактеризувати.

3. На стор. 82 дисертації автор запропонував визначення поняття «діяльність адвоката в провадженні у справах щодо оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів», при цьому зміст цього поняття залишився не до кінця розкритим, адже про особливості такої діяльності саме у провадженні у справах з оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів взагалі не згадується. Такий авторський висновок потребує додаткового роз'яснення під час захисту.

4. На нашу думку, доцільно було б в окремому підрозділі дисертації розглянути позитивний досвід тих країн, які успішно пройшли етап вступу до Європейського союзу та вдосконалили законодавство в частині діяльності адвоката у справах з оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів.

5. Недостатньо обґрунтованою виглядає теза дисертанта про те, діяльність адвоката в провадженні у справах щодо оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів є однією з основних проблем практичної реалізації правничої допомоги під час оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів, про що вказано на стор. 159 дисертації.

Висловлені зауваження характеризують складність досліджуваних проблем, багато в чому мають дискусійний характер, а тому не впливають на загальну позитивну оцінку виконаної роботи.

Викладене дає підстави для остаточного висновку про те, що дисертація на тему «Адвокат в провадженні у справах щодо оскарження індивідуальних і нормативно-правових актів», яка підготовлена за спеціальністю 081 «Право», відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 р. № 44, а її автор – Ус Михайло Вячеславович – заслуговує на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

Професор кафедри адміністративного права та процесу факультету Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

М.В. Джафарова

16.01.2024 р.